

1.1 3. Huizen

1.2 3.1. Algemeen

Voor het onderzoek naar de geschiedenis van huizen zijn er verschillende soorten bronnen al naar gelang het onderzoek. Gaat het onderzoek over de geschiedenis van het pand zelf of over de bewoners van het pand?

Een belangrijk werk voor beide soorten onderzoek: A.F.O. van Sasse van Yssel, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch, alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen. Aanteekeningen uit de Bossche schepenprotocollen, lopende van 1500-1810*. De uitgebreide titel geeft direct de beperking van het werk aan. Het gaat vooral om "voornamen" panden, lees panden van rijke inwoners van de stad, en het is gebaseerd op een bron tot het jaar 1800. Toch is het een zeer nuttig boek, vooral door de uitgebreide index in deel III. Dit boek staat in de studiezaal. Het boek is ook gebruikt voor www.bossche-encyclopedie.nl

Bronnen voor vooral de zestiende eeuw zijn: de lijsten van erfdelingen en momboirboeken in het rechterlijk archief en de testamenten in het notarieel archief. Hierop zijn indexen gemaakt. Zie de desbetreffende hoofdstukken. In de stadsrekeningen is vanaf het jaar 1548/1549 een apart hoofdstuk gewijd aan de veertigste, later de zestigste penning. In dezelfde stadsrekeningen wordt vanaf 1505 een apart hoofdstuk gewijd aan de aan de stad verschuldigde belasting op vererving in de zijlinie. Een index staat op www.bossche-encyclopedie.nl Een andere belasting op erfenissen zijn de memories van de collaterale succesie (Oud-Stadsarchief van 's-Hertogenbosch, archiefnummer 1 inventarisnummer 5199) In het archief van de Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen zitten verschillende cijnsboeken. Deze boeken staan in de studiezaal op microfiches. Zie archiefnummer 265 voor overzichten van deze schaduwarchieven. Hierin zit ook een beschrijving van de microfiches van het hertogelijke cijnsboek van de stad 's-Hertogenbosch uit het jaar 1520 zoals zich in het Algemeen Rijksarchief te Brussel zit. Tot slot nog nuttige literatuur:

B. Blondé, *De sociale structuren en economische dynamiek van 's-Hertogenbosch 1500-1550* (H545)

J. Cuvelier, *Les dénombrements de foyers en Brabant (XIV – XVI Siècle)* (aanvraagnummer B16)

G.J. van Gurp, *Migranten tussen uitwijking en reductie, 's-Hertogenbosch 1579-1629* (aanvraagnummer H819)

L.J.A. van de Laar, 'Schatting van het aantal inwoners van 's-Hertogenbosch in de zestiende eeuw' in *Varia Historica Brabantica III* (aanvraagnummer B96 III)

L.J.A. van de Laar, 'De bevolking van 's-Hertogenbosch ca. 1550 – een demografische en economische verkenning' in: *Varia Historica Brabantica VIII* (aanvraagnummer B96 VIII)

1.3 3.2. Transportakten

's-Hertogenbosch

In het Oud-Rechterlijk Archief van 's-Hertogenbosch (archiefnummer 14) zitten zich veel transportakten over de periode 1650-1821. Gegevens uit deze akten zijn ingevoerd in een database die in de studiezaal te raadplegen is: 'huizenregister'. Deze database gaat over de periode 1650-1670 en circa 1695-1832. De basis is het Bosch' Protocol waarin alle transportakten van onroerend goed in stad en vrijdom van 's-Hertogenbosch zijn afgeschreven en de registers van de 60^e penning. Deze 60^e penning was een door de stad geheven overdrachtsbelasting op alle onroerende goederen. Deze belasting is tot 1809 geheven. In de database staat niet alles: raadpleeg daarom de originele akte. Het Bosch Protocol is digitaal beschikbaar. De staten van de zestigste penning moeten uit het depot worden aangevraagd. (archiefnummer 1, inventarisnummers 2512-2617) Alleen transportakten betreffende onroerende goederen binnen de muren van de stad zijn opgenomen; akten waarin een rente of hypotheek wordt gevestigd of waarin een persoon afstand doet van zijn of haar recht van vruchtgebruik ('afgaan van de tocht') zijn niet opgenomen. De omschrijving van de aard van het object en de persoonsnamen zijn gestandaardiseerd; de namen van de straten zijn vertaald naar de thans geldende straatnamen. Houdt rekening met het volgende: vroeger telde 's-Hertogenbosch veel meer doorlopende steegjes dan nu. Deze heetten veelal "Achter..." gevolgd door de naam van het huis aan de hoofdstraat waar de steeg begon. De ingang tot het slop was veelal een poort. Bij de benaming

van de straten in het register is uitgegaan van de naamgeving in 1940. Sindsdien zijn er nog meer stegen verdwenen en is de benaming in onbruik geraakt. Wanneer u een persoon zoekt die in een steeg aan bijvoorbeeld de Vughterdijk woonde en u krijgt hem niet te pakken, dan kan het lonen om te zoeken op de naam Vughterdijk. In het veld BYZ1 staat dan aangegeven 'gelegen aan een straatje' of 'gelegen aan een gangetje'. De woningen in de stegen moeten, gezien de uiterst lage verkoopwaarde, zeer slecht zijn geweest. Het waren de legendarische krotten waarvan men aan het einde van de negentiende eeuw begon te eisen dat ze opgeruimd zouden worden. De Woningwet van 1901 maakte het mogelijk deze wantoestand aan te pakken. Het huizenregister laat zien dat deze krotten al in de zeventiende eeuw bestonden. Raadpleeg voor informatie over vervallen straatnamen en oude steegjes www.bossche-encyclopedie.nl

Beperkingen van de database: Vele huizen in 's-Hertogenbosch waren verhuurd; in de transportakten worden slechts zelden namen van huurders genoemd. Andere namen komen echter zeer vaak voor: dit zijn de "huisjesmelkers". Het is een register van transporten: aan een transport kon een verkoop, schenking of ruil voorafgaan. Wanneer onroerend goed overging op een andere eigenaar moest de akte voor de schepenen worden getransporteerd. Maar bij een erflijning ging onroerend goed zonder tussenkomst van de overheid over in andere handen. Dit betekent dat bijvoorbeeld een huis wat gedurende lange tijd in handen van dezelfde familie is gebleven niet of zelden in het register voorkomt. Na 1811 ging de verplichting om transporten te laten vastleggen over naar de notarissen. Dit betekent dat vanaf 1811 de meeste transportakten in notariële archieven te vinden zijn.

Bokhoven

In het archief van het dorpsbestuur en schepenenbank van Bokhoven 1587-1811 (archieffnummer 18) zitten documenten over de verkoop, verhuur en verpachting van roerende en onroerende goederen. Raadpleeg de inventaris met indexen voor meer informatie. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Empel

In het archief van de schepenenbank van Empel, 1607-1811 (archieffnummer 16) zitten documenten over de verkoop, verhuur en verpachting van roerende en onroerende goederen in verschillende protocollen, invnrs. 13-38, 56-74, Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Engelen

In het archief van de schepenenbank van Engelen 1582-1811 (archieffnummer 17) zitten documenten over de verkoop en verpachting van roerende en onroerende goederen in verschillende protocollen, invnrs. 15-19. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Rosmalen

In het archief van de schepenenbank van Rosmalen, 1580-1811 (archieffnummer 466) zitten documenten over de verkoop, verhuur en verpachting van roerende en onroerende goederen in verschillende protocollen, invnrs. 44, 45, 60-96, 130-149, 152-191, 193. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Nuland

In het archief van de schepenenbank van Nuland, 1672-1811, zitten documenten over de verkoop, verhuur en verpachting van roerende en onroerende goederen in verschillende protocollen, invnrs. 12, 21-34, 41-67, 70-95, 131 en 137. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. Op www.nuwelant.nl staat een beschrijving van de invnr.s 41-67. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

1.4 3.3. Boedelinventarissen

Het stadsarchief bewaard de notariële archieven van notarissen met als standplaats 's-Hertogenbosch en Rosmalen.

In het kader van het project "woon- en leefcultuur in 's-Hertogenbosch" is een overzicht gemaakt van alle inventarissen en contracedulles die zich in de notariële archieven van 's-Hertogenbosch bevinden. Deze database is in de studiezaal beschikbaar en gaat over de periode 1600-1850. De documenten moeten uit het depot worden aangevraagd.

Een boedelinventaris is een lijst van alle goederen die zich in een woning bevonden, vaak met naam van de kamer waar iets werd aangetroffen. Ze werden opgemaakt om de eigendomsrechten van de goederen vast te leggen wanneer één van de partners overleed of een tweede huwelijk aanging. Een contracedulle is een akte die werd opgemaakt wanneer de goederen uit een inventaris verkocht werden. Hierin staat dan ook de waarde van de diverse goederen vermeld.

Voor genealogen zijn deze stukken interessant omdat hierin, naast de namen van partners en erfgenamen, alle goederen vermeld staan. Je krijgt hierdoor een goede indruk van de welvaart van personen en de manier van leven in een bepaalde periode.

Bokhoven

In het archief van het dorpsbestuur en de schepenbank van de vrije heerlijkheid Bokhoven 1587-1811 (archieffnummer 18) zitten boedelinventarissen over de periode 1587-1810, inventarisnummers 791-836. In de beschrijvingen worden de namen van de betrokken personen genoemd. Ook zit in de inventaris een index op persoonsnamen. Tot slot is er ook nog een index op microfiches in de studiezaal beschikbaar. De index staat ook op www.bossche-encyclopedie.nl Deze verwijst echter naar inventarisnummers van een verouderde inventaris. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Engelen

In het archief van de schepenbank van Engelen, 1582-1811 (archieffnummer 16) zitten boedelinventarissen in verschillende protocollen. In de studiezaal is op microfiche een index op achternaam beschikbaar. De index staat ook op www.bossche-encyclopedie.nl De boedelinventarissen bestrijken de periode 1654-1791. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Empel en Meerwijk

In het archief van de schepenbank van Empel, 1607-1811 (archieffnummer 17) zitten boedelinventarissen in verschillende protocollen over de periode 1688-1810. In de studiezaal is een index op achternaam. De index staat ook op www.bossche-encyclopedie.nl De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Rosmalen

In het archief van de schepenbank van Rosmalen, 1580-1811 (archieffnummer 466) zitten ongetwijfeld ook boedelinventarissen. In de inventaris worden ze niet genoemd.

Nuland

In het archief van de schepenbank van Nuland, 1672-1811 zitten boedelinventarissen. Raadpleeg de inventaris voor meer informatie. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

's-Hertogenbosch

In de collectie schaduwarchieven zitten kopieën van archiefstukken die voor de geschiedenis van 's-Hertogenbosch belangrijk zijn, maar waarvan de originelen ergens anders zijn.

In de studiezaal zijn microfiches van twee registers met kohieren van verponding uit het archief van de Raad van State. Het eerste register (inventarisnummer 2134) gaat over de verponding vanaf 1635-1636. Deze verponding werd geheven in een aantal steden in Noord-Brabant, waaronder 's-Hertogenbosch en is een soort onroerendgoedbelasting. Belast werden huizen, erven en molens voor zover gelegen binnen de stadswallen. Pas in 1657-1658 werd deze belasting ingevoerd voor het platteland.

In de kohieren staan de naam van de eigenaar, de huurder, de geschatte huurwaarde en de aanslag in de verponding. Vaak staat er ook de naam van het huis in. De aan de hoofdstraten gelegen panden hadden vaak een naam, de kleinere huizen en eenkamerwoningen ('kameren') in de stegen en de poortjes hadden geen naam.

De taxaties geven een redelijk betrouwbaar beeld van de waarde van het onroerend goed.

Het andere register (inventarisnummer 2135) bevat het kohier van verponding uit 1654. Dit was opgesteld om de volgens sommigen te hoge aanslagen aan te passen.

Zie archiefnummer 265 voor een inhoudsopgave van deze beide registers.

In het oud-archief van 's-Hertogenbosch (archiefnummer 1) zitten verschillende documenten over verpondingen. Hier volgt een kort overzicht. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. Alle documenten moeten uit het depot worden aangevraagd

4239-4308 de rekeningen over de barakken, 1743-1810.

4519-4523, de rekeningen van het lantaarngeld, 1686-1690

5290, register met staten van inkomsten en uitgaven van de Domeinen enz., 1674-1680

Empel

In het archief van het dorpsbestuur van Empel 1777-1810 (archiefnummer 9) zit in invnr. 38 een verpondingsregister over 1785 tot 1810. Raadpleeg de inventaris voor meer informatie. Het archiefstuk moet uit het depot worden aangevraagd.

Engelen

In het archief van het dorpsbestuur van Engelen 1576-1810 (archiefnummer 10) zitten veel documenten over verpondingen: invnrs. 36-184, 723-856, 863, 866-985 en 1033. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Rosmalen

In het nog niet geïnterpreteerde archief van het dorpsbestuur van Rosmalen voor 1813 zitten verschillende verpondingsregisters. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris en de dienstdoende studiezaalmedewerkers. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

In het oud-archief van 's-Hertogenbosch (archiefnummer 1) zit in invnr. 9219 een legger op de verpondingen in Rosmalen uit ongeveer 1703. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. Het archiefstuk moet uit het depot worden opgevraagd.

Nuland

In het archief van het dorpsbestuur van Nuland, 1690-1813 zit een verpondingsregister over 1769 (invnr. 35) In invnr. 45 zitten documenten over personen die geen of slecht verpondingen betaalden over 1730-1777. Raadpleeg voor meer informatie de inventaris. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

1.6 3.5 Kadaster

De archieven van het kadaster zijn ingewikkeld, maar zeer waardevol. Het kadaster is een soort “burgerlijke stand” voor percelen grond. In het kadaster staat wie in de loop van de geschiedenis eigenaar is geweest van welke percelen, hoe die percelen in gebruik waren en hoeveel belasting betaald moest worden voor deze percelen. Belastingheffing is het doel van het Kadaster. In 1832 werd de voorloper van de huidige dienst van het Kadaster en Openbare Registers opgericht om een eerlijkere heffing van belasting op onroerende goederen mogelijk te maken. Maar in 1811 was al een begin gemaakt met het opmeten van percelen. Deze gegevens zijn vastgelegd in de zogenaamde ‘minuutplans’. Na 1832 zijn deze niet meer bijgewerkt: ze geven als het ware de bevroren toestand weer van de situatie in 1832. Ook de bijbehorende registers, de oorspronkelijk aanwijzende tafels (OAT's) geven de situatie in 1832 weer. In het kadastrale stelsel is de kadastrale gemeente ingedeeld in een aantal secties, aangeduid met een letter. De secties zijn op hun beurt weer onderverdeeld in percelen, aangeduid met een cijfer. Nooit kunnen binnen één sectie twee percelen hetzelfde nummer dragen. Wanneer de grenzen van een perceel wijzigen verandert ook het nummer. Een rood streepje onder het nummer geeft aan dat het nummer is veranderd.

De inschrijvingen in de OAT's zijn tamelijk uitvoerig. Per perceel worden vermeld: nummer, aard of bestemming, grootte, klasse, eigenaar en huurwaarde of belastbare opbrengst. Van de eigenaren worden namen, beroepen, woonplaatsen en (soms) artikelnummers van de kadastrale leggers vermeld. In deze kadastrale leggers staan de wijzigingen vermeld die zich na 1832 (de “bevroren” beginsituatie) hebben voorgedaan. In een dergelijke legger kunt u, in tegenstelling tot de OAT's, zoeken op perceelsnummer én op achternaam. In de alfabetische index van de legger wordt u doorverwezen naar een artikelnummer in de legger en via dat artikelnummer naar een perceelsnummer. Hebt u gegevens uit een periode ruim na 1832 dan kunt u via de kadastrale legger en de verschillende toegangen op achternaam en perceelsnummer de geschiedenis van een perceel traceren en zo het perceelsnummer van 1832 vinden waarmee u dan weer in de OAT en op het minuutplan gegevens kunt opzoeken.

In de studiezaal van het BHIC is de zogenaamde ‘digilegger’ beschikbaar. Raadpleeg voor meer informatie www.bhic.nl

Veel kadastraal materiaal staat op de website www.watwaswaar.nl

Let op:

- Het kadaster registreert het eigendom (en het vruchtgebruik), niet de bewoning. Namen van huurders zult u er dus niet in aantreffen.
- Het kadaster werkt niet met adressen.
- Op kaarten zijn alleen topografische details aangegeven die van belang zijn voor het eigendom of andere rechten.

Literatuur:

F. Keverling Buisman en E. Muller, *“Kadaster-gids”: gids voor de raadpleging van hypothecaire en kadastrale archieven uit de 19de en de eerste helft van de twintigste eeuw* ('s-Gravenhage 1979) Dit boek kan onder nummer ARCH0151 aangevraagd worden.

M.A.W. Gerding, *Dorpsgeschiedenis: bewoning en bewoners* (Zutphen 1983) Uit de serie cahiers voor lokale en regionale geschiedenis. Dit boek kan onder nummer Archd 0128 aangevraagd worden.

Open kaart: een informatief boekje over het kadaster en openbare registers (Apeldoorn 1975) Deze brochure kan onder nummer VGd 001 aangevraagd worden.

's-Hertogenbosch

De minuutplans en OAT's met de situatie in 1832 zijn in de studiezaal op microfiche te raadplegen. Ook zijn sommige minuutplans digitaal via de website beschikbaar..

In het Nieuw-Stadsarchief van 's-Hertogenbosch (archieffnummer 2) zitten de leggers met gegevens over de periode 1877 - 1970. De periode 1832-1877 ontbreekt. Zie voor meer informatie de inventaris. De leggers moeten uit het depot worden aangevraagd.

De Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch heeft een reconstructie gemaakt van het onroerend goed binnen de gemeenten 's-Hertogenbosch, Bokhoven, Empel en Engelen van circa 1830. Zie voor meer informatie de inventaris van het Nieuw-Stadsarchief van 's-Hertogenbosch (archieffnummer 2)

Raappleeg ook www.watwaswaar.nl

Bokhoven

Het kadaster staat in de inventaris van het archief van de voormalige gemeente Bokhoven 1813-1922 (archieffnummer 8): invnrs 384-387. Deze inventarisnummers moeten uit het depot worden aangevraagd. De kadastrale leggers zijn bijgewerkt tot 1958. De OAT uit 1832 staat op microfiche in de studiezaal. De minuutplans zijn niet bij het stadsarchief, maar bij het BHIC.

De Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch een heeft reconstructie gemaakt van het onroerend goed binnen de gemeenten 's-Hertogenbosch, Bokhoven, Empel en Engelen van circa 1830. Zie voor meer informatie de inventaris van het Nieuw-Stadsarchief van 's-Hertogenbosch (archieffnummer 2)

Raadpleeg ook www.wiewaswie.nl

Engelen

Het kadaster staat in de inventaris van het nieuw archief van de gemeente Engelen, 1821-1971 (archieffnummer 9): invnrs. 523-553. De OAT uit 1832 staat op microfiche in de studiezaal. De minuutplans zijn niet bij het stadsarchief aanwezig, maar bij het BHIC.

De Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch heeft een reconstructie gemaakt van het onroerend goed binnen de gemeenten 's-Hertogenbosch, Bokhoven, Empel en Engelen van circa 1830. Zie voor meer informatie de inventaris van het Nieuw-Stadsarchief van 's-Hertogenbosch (archieffnummer 2)

Raadpleeg ook www.wiewaswie.nl

Empel en Meerwijk

In een bijlage van de inventaris van de gemeente Empel en Meerwijk staat welke kadastrale leggers aanwezig zijn bij het stadsarchief (archieffnummer 9) Het gaat om leggers over de periode 1877-1969. De leggers over de periode 1832-1877 ontbreken. De OAT's staan op microfiche in de studiezaal. De minuutplans zijn niet bij het stadsarchief aanwezig, maar bij het BHIC.

De Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch heeft een reconstructie gemaakt van het onroerend goed binnen de gemeenten 's-Hertogenbosch, Bokhoven, Empel en Engelen van circa 1830. Zie voor meer informatie de inventaris van het Nieuw-Stadsarchief van 's-Hertogenbosch (archieffnummer 2)

Raadpleeg ook www.wiewaswie.nl

Rosmalen

Het kadastrale staat in de inventaris van het archief van de gemeente Rosmalen, 1811-1932 (1939) (archieffnummer 474): invnrs. 2029-2051 Van de minuutplans zijn foto's beschikbaar. Deze moeten aangevraagd worden uit de historisch topografische atlas.

Raadpleeg ook www.wiewaswie.nl

Nuland

Het kadastrale archief van Nuland (1832-1986) is niet beschreven in een inventaris. Raadpleeg voor meer informatie de dienstdoende studiezaalmedewerker. De archiefstukken moeten uit het depot worden aangevraagd.

Raadpleeg ook www.wiewaswie.nl